

KLOCKRIKE KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Klockrike församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2005

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

KLOCKRIKE KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Klockrike församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Klockrike kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Klockrike kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Beskrivning av kyrkogården	7
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm – Karta	8
Källor	13
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	14
Förklaring till exempellistan	14
Utvärderingskarta	15
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

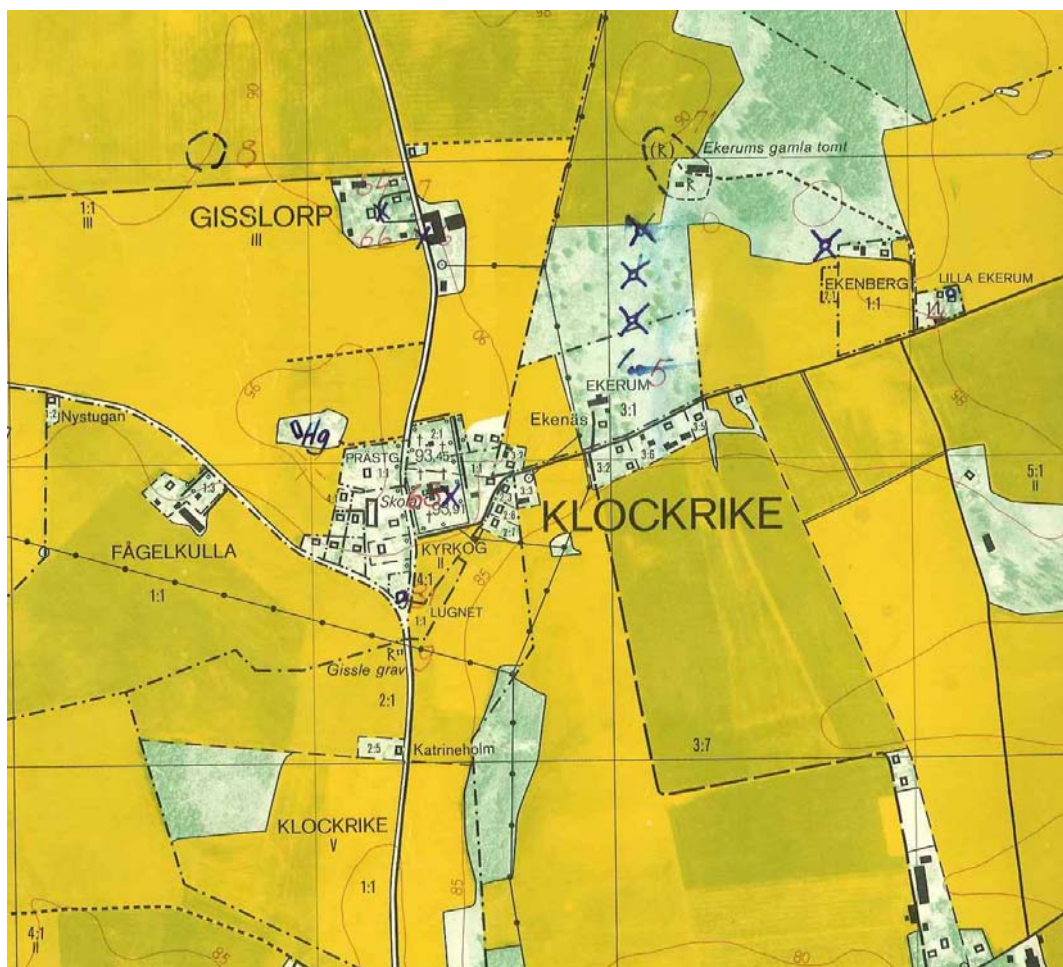
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors, Östergötlands läns museum 2005. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 74 Klockrike, 1882.

KLOCKRIKE KYRKOGRÅRD

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger på en östvästlig åskam ett par kilometer norr om samhället. Kyrkogården var ursprungligen kvadratisk med kyrkan något förskjutet mot norr. Efter utbyggnaden av kvarter B fick kyrkogården en rektangulär form. I väster ligger skolan, i norr öppen jordbruksmark. I öster finns en avfallshantering och några villor, i söder öppen jordbruksmark. Kyrkans långhus är orienterat i östvästlig riktning.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkomiljön är belägen vid ett vägshål på en uppodlad ås i det öppna odlingslandskapet. Den omgivande bebyggelsen är uppförd under 1900-talet med bl a två generationers skolbyggnader. Dessa är fortfarande i bruk. Omedelbart väster om kyrkan uppfördes 1942 en ny prästgård, vilken numer är i privat ägo. Den gamla prästgården med en mangårdsbyggnad uppförd 1813 är belägen i Täckto by, som ligger ca en kilometer sydöst om kyrkan.

Klockrike kyrka

Klockrike kyrka 1931. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

Klockrike och Brunneby församlingar uppförde 1826 en gemensam kyrka på en ny kyrkplats ca en kilometer norr om Klockrike medeltida kyrka. Den nya kyrkan uppfördes 1826-1830 efter ritningar av arkitekt Samuel Enander. Den är en av länets största landsbygdskyrkor. Kyrkan uppfördes av sten med rektangulärt långhus med raksluten östvägg, ursprungligen inrymmande två sakristior samt herrskapsläktare och torn i väster. Exteriören präglas av en stram nyklassicism. Fasaderna är putsade och avfärgade i vitt och sadeltaket är belagt med kopparplåt. Huvudingången är via tornet i väster, men ingångar finns även centralt placerade på sydfasaden samt i öster. Interiören har bevarat sin ursprungliga prägel med kyrkorummet som genomströmmas av ljus genom de stora fönsteröppningarna och det höga tunnvalvet. Korväggen med sina rika och ovanliga väggmålningar tillsammans med Bengt Frökenbergs målade "rullgardiner" utgör ett ovanligt inslag bland länets kyrkobyggnader.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets webbsida.

Flygfoto över Klockrike kyrka och kyrkogård från 1935 (t v) och 1959 (t h). På fotot från 1935 syns antalet grusgravar tydligt. Det högra fotot från 1959 visar en tätare trädkrans och i rundeln på kyrkogårdens norra del syns gravkapellet. Bilder från Östergötlands läns museums samlingar.

1932 ansökte Klockrike församling om tillstånd hos byggnadsstyrelsen att flytta en del av stenvallen som omgärdar kyrkogården, då denna skulle utvidgas. Arbetet med den nya kyrkogårdens utökning påbörjades hösten 1931 och pågick under vintern och våren 1932. I september 1933 invigdes den nya delen som är belägen norr om kyrkogården. Området omfattar ca 60 hektar som är avsöndrat från hemmanet Gislorp.

Gravkapellet byggdes 1939 och enligt en tidningsartikel från 1965 renoverades byggnaden detta år.

På alla helgons dag 1959 avtäcktes en minnessten på gamla kyrkogården. Inskriptionen på minnesstenen är: ”På denna plats stod Klockrike kyrka från tidig medeltid till år 1825. Inom dess murar vilar bygdens barn till uppståndelsens dag”.

1965 diskuteras förslag till byggande av parkeringsplats.

I en artikel från 1968 står att kyrkogårdens norra del och den s k nya delen efter omfattande arbeten är iordningställd, och att också den södra delen av kyrkogården ska omläggas. Det omlägningsförslag som presenterades av Harry Jemander trädgårdsarkitektbyrå innebar bl a att vartannat träd i ytterraden kring kyrkogårdens södra del tas bort, i övrigt tas de träd bort som står längre in på området. En buskplantering utmed kyrkan ska göras, precis som den på den norra delen. Bredvid området som går längs gången planerades en gräskant. Alla häckar tas bort, även de stora. Förslaget innebar också att rader av buskar planteras vid huvudändan av gravplatserna och att glesa gångplattor läggs mellan gravarna. Gravstenssocklar ska sänkas ner i marken och gravstenar riktas upp. Den västra delen av södra kyrkogården lämnas delvis oförändrad. Där ska det vara oregelbundenhet i fråga om gravstenarna, i syfte att bevara denna äldsta del.

Ansökan om att anlägga en minneslund på Klockrike kyrkogård beviljades 1993 av länsstyrelsen. Länsstyrelsen föreslog att den skulle lokaliseras till kyrkogårdens nordöstligaste del. Under 1994 byggdes minneslundens.

1995 beviljade länsstyrelsen ansökan om att förlänga en gångväg på kyrkogården och att göra ett genombrott i kyrkogårdsmuren. Syftet bakom åtgärderna var att den befintliga parkeringsplatsen söder om kyrkogården skulle komma till användning.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Kyrkogården består av tre kvarter: A-C.

Allmän karaktär

Stor landsbygdskyrkogård som även betjänar tätorten Borensberg. A-kvarteret bär nyklassicistisk prägel med häckar och trädkrans. Större delen av kyrkogården är utbyggd och merparten av den äldre strukturen är förändrad. Intill minneslunden står åtta borttagna vårdar, varav fem är linjevårdar från 1900-1907. Där står även två bautastenar med medaljong samt en kalkstensvård, ett avbrutet livsträd och en uppslagen bok (oläslig).

Omgärdning

Muren som omgärdar kyrkogården är en kallmurad halvmur som består av sprängd gråsten. Muren är ca 1,5 m hög och består av tre varv, den är släntad på insidan till ca 0,7-1 m höjd.

Västra muren (t v) och östra muren (t h).

Ingångar

Huvudingången är i väster mittemot skolan. Norr om ingången, i kvarter B, finns en mindre ingång. Två utgångar mot avfallshanteringen och arbetsboden i öster samt en utgång mot parkeringen i sydväst.

Huvudingången.

- A Alm
- B Aronia
- C Hångbjörk
- D Idegran
- E Kastanj
- F Liguster
- G Lind
- H Lonn
- I Oxbär
- J Oxel
- K Perenner
- L Snobär
- M Sockerpopsgran
- N Spirea
- O Tuja
- P Olandstök

Karta över kyrkogårdens vegetation.

Vegetation

Trädkransen består av lind, alm, kastanj, lönn, oxel och hängbjörk, och går runt hela kyrkogården.

Kvarter A

En rygghäck av aronia, ca 1,5 m hög, i östvästlig riktning. Två rygghäckar av en perenn i nordsydlig riktning. En rygghäck av spirea i nordsydlig riktning, ca 1 m hög. Två rygghäckar av idegran i nordsydlig riktning, ca 1 m hög. Tre rygghäckar i nordsydlig riktning, en tuja ca 0,7 m hög och två ölandstok ca 0,6 m höga. Det växer också två oxlar i kvarterets norra del. I öst växer en häck av liguster, i nordsydlig riktning.

Kvarter B

En mindre rygghäck av tuja i östvästlig riktning, ca 1 m hög. En rygghäck av en perenn i nordsydlig riktning. Två rygghäckar av spirea i nordsydlig riktning, ca 1 m höga. Fyra rygghäckar av ölandstok i nordsydlig riktning, ca 1 m höga. Tre rygghäckar av idegran, en i östvästlig riktning ca 1 m hög och två i nordsydlig riktning, ca 1,2 m höga. Nio rygghäckar av oxbär i nordsydlig riktning, ca 1,2 m höga. Buskar av tujor och sockertoppar är planterade i kvarteret och vid trädkransen i öster växer tujor bakom varje gravvård. En bågformad häck av tuja växer vid kvarterets västra ingång. En häck av idegran växer i kvarter B och ramar in minneslunden i det nordöstra hörnet, där växer också tujabuskar.

Kvarter C

Två rygghäckar av tuja, ca 1 m höga i östvästlig riktning. Det växer även tre bågformade häckar av tuja, ca 1 m höga, i kvarterets norra, sydvästra och sydöstra del. Fem rygghäckar av ölandstok i nordsydlig riktning, ca 0,5-0,6 m höga. Tre rygghäckar i nordsydlig riktning av en aronia ca 0,6 m hög, en spirea 1,4 m hög och en liguster 1,4 m hög.

Gångsystem

Gångarna som omgärdar kyrkan är grusgångar.

Kvarter A

Övervägande grusgångar, men en asfalterad gång finns i kvarteret och den sträcker sig i nordsydlig riktning vid kyrkans entré.

Kvarter B

Kvarter B utgörs av såväl grusgångar som asfalterade gångar.

Kvarter C

En asfalterad gång i nordsydlig riktning från huvudingången i väster till den södra ingången. Även grusgångar i kvarteret.

Gravvårdstyper

Titlar säger mycket om traktens näringsliv. Klockrike är beläget i ett av Östergötlands bördigare områden och jordbruk har således varit huvudnäringen. Titeln lantbrukare dominerar på Klockrike kyrkogård och det finns flera hemmansägare och godsägare. I slutet av 1800-talet öppnades järnvägssträckningen mellan Linköping och Vadstena med station i Klockrike. Järnvägen är numera nedlagd men några titlar på kyrkogården bevarar dess minne, t ex banvakt och stationsinspektör. Några titlar visar på traktens anknytning till vattendrag, t ex slussvakt och slussinspektör. Andra titlar som

förekommer är följande: glasblåsare, missionärer, elektriker, skogsvaktare, bankkamrer, taxiägare, konstnären, konditor, åkeriåkaren och stenhuggaren. Yrken inom kyrkan är följande: kantor, kyrkvaktmästare och kyrkoherde. Kvinnliga titlar som trotjänarinna och prostinna förekommer, och två titlar härleder till kvinnans civilstånd: enkefru och fru.

Kvarter A

(Kvarter A består av tre delar.)

En del ligger i väster samt längs med gamla utkanten (gränsen mot kvarter B). Där finns en del äldre höga och smala vårdar bevarade från främst 1890 – 1920-talen. Flera av dessa har titlar. De äldre vårdarna är blandade med yngre, låga och breda. Två grusgravar har såtts igen med gräs och det finns en hög bautasten (Lindén 1891-2005).

Mittenpartiet med raka rader som är separerade av rygghäckar är den allmänna linjen. Här finns enstaka linjevårdar och träkors kvar. Det är glest belagt och i öster är flera av rygghäckarna borttagna. De yngre, breda vårdarna dominerar dock, främst från 1930-2004. En stor liggande kalkvård över en trotjänarinna finns i området.

Öster om koret finns ett reservat med nästan enbart äldre vårdar, från 1830-2003. Det finns en grusgrav med stenram och försilvrat staket. En mindre stenramsgrav med grus, tre äldre kalkstensvårdar, en obelisk och två bautastener finns på området. Det finns också tre borttagna stenramar varav en har kedjan kvar. Flera kyrkoherdar vilar på området.

Kvarter A, mellersta delen (t v) och exempel på gravvård i kvarter A (t h).

Kvarter B

Nästan uteslutande yngre, breda vårdar utan titlar, vanligast förekommande från 1930-2005. Längst i öster finns ett tiotal äldre vårdar kvar, bland dem två metallkors från slutet av 1930-talet. I övrigt är allt utbytt under de senaste 30 åren.

Kvarter B (t v) och exempel på gravvård i kvarter B (t h).

Kvarter C

Kvarter C, linjevårdar (t v) och kvarterets mellersta del (t h).

Kvarter C består av tre delar.

Utmed muren i väster finns fyra rader med gravar, varav flera är från 1800-talet, vanligast förekommande från 1840-2005. Det finns ett högt gjutjärnskors, grusgravarna är borttagna och en grav har stenram med gräs och en omgärdas av kedjor. Äldre vårdar är blandade med yngre vårdar.

Vid områdets utkant finns höga, smala vårdar över hemmansägare, en hel del är dock utbytta. Det finns tre stenramsgravar, varav en är med grus. Vanligast förekommande är gravar från 1900-2000.

Inre delen av området består av raka rader med rygghäckar. Längst i norr finns äldre från 1920-talet bevarade. Vanligast förekommande är dock gravar från 1940 fram till idag. Längst i öster finns rester av linjevårdar med träkors och mindre vårdar.

Exempel på yngre och äldre gravvårdar i kvarter C.

Minneslund

Minneslundan är anlagd i det nordöstra hörnet av kvarter B.

Byggnader

Gravkapellet finns mitt i kvarter B. Byggnaden är vitkalkad, fyrsidig under svart plåttak, med små blyinfattade fönster och gröna metallportar. Öster om muren ligger en byggnad som används som redskapsbod, garage samt personalutrymme. Den är faluröd med vita foder och svarta portar och med tegeltak. Det finns också ett enklare skjul för trädgårdsredskap.

Gravkapellet.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Klockrike kyrka uppfördes 1826, ungefär en kilometer norr om Klockrike medeltida kyrka. Kyrkogårdens struktur är således en skapelse utifrån 1800-talets ideal, ett ideal som är av vikt att bevara. Grindarna är en del av kyrkogårdens karaktär och är av kulturhistoriskt intresse. På äldre fotografier präglas kyrkogården av ett stort antal häckomgärdade grusgravar. De fåtal grusgravar med omgärdning som finns kvar idag är därför av mycket stort kulturhistoriskt intresse. De rygghäckar som finns på kyrkogården bidrar till dagens strikta indelning och är av vikt för kyrkogårdens karaktär. Gravkapellet är ett viktigt inslag i kyrkogårdsmiljön och är av högt kulturhistoriskt intresse.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se.

www.tema.liu.se/kultarv/ Östgötabild.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: Anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: Görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** Anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

- A Alm
- B Aronia
- C Hångbjörk
- D Idegran
- E Kastanj
- F Liguster
- G Lind
- H Lonn
- I Oxbär
- J Oxel
- K Perenner
- L Snobär
- M Sockerpoppsgran
- N Spirea
- O Tuja
- P Olandstök

Karta över exempel på gravvård med kulturhistoriskt intresse.